

Unifi luotsaa yliopistojamme kohti uutta aikakautta

■ Matti Uusitupa

Suomessa on menossa yliopistoreformi. Uuden yliopistolain tultua kesällä hyväksytyksi muuttuu myös yliopistojen hallinnollinen ja taloudellinen asema. Rehtoreista tulee tavallaan toimitusjohtajia. Rehtori esikuntineen valmistelee hallitukselle päätettäväksi tulevat asiat, mutta rehtorille jää myös paljon itsenäistä päätäntävaltaa. Rehtori käyttää myös yliopiston puhevaltaa. Yliopistolain uudistuksen myötä muuttuu myös moni muu asia. Kun yliopistot saavat oikeushenkilöaseman, ne myös järjestäytyvät uudelleen.

40-vuotistaivaltaan juhlivalla Suomen yliopistojen rehtorien neuvostolla ei ole koskaan ollut virallista asemaa maassamme. Silti sen ääntä on kuunneltu, ja viime vuosina rehtorien neuvosto on suomalaisessa tiede- ja korkeakoulupoliitikassa noussut yhdeksi vahvaksi vaikuttajaksi. 2000-luvun alussa rehtorien neuvosto tavoitteli vahvasti virallista asemaa saavuttamatta sitä. Neuvoston kannanotot ja proaktiivinen toiminta kantoivat kuitenkin muutoin hedelmää. Marraskuun manifesti vuonna 2005 merkitsi selvää ja vahvaa avausta kohti uudistuvaa yliopistokenttää. Toisaalta opetusministeriön maaliskuussa 2006 julkaisema korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatemuistio käynnisti uudistuksen, johon harva uskoi vielä muutama vuosi sitten. Yliopistolaki uudistettiin, yliopistoja fuusioidaan ja yliopistot ovat irti valtiokonsernista. Opetusministeriön ohjaava rooli säilyy, mutta kokemuksia uudesta toimintaympäristöstä ei vielä ole. Tätä kirjoitettaessa yliopistot vasta valmistautuvat opetusministeriön kanssa käytäviin tulosneuvotteluihin.

On hyvä aika pohtia, mihin olemme menossa. On vahva usko siihen, että yliopistojen auto-

nomia oikeasti kasvaa. Mutta on epäselvää, miten lisääntyvä autonomia voidaan hyödyntää yliopistoissa. Lisäksi talouslama yllätti kaikki osapuolet. Koulutukseen ja tutkimukseen luvut kymmenet miljoonat eivät olekaan tulossa yliopistoille, Aalto-yliopistoa lukuun ottamatta. Tässä tilanteessa tarvitaan vahvaa edunvalvontaa. Reformi ei voi merkitä ainoastaan niukkeneviä määrärahoja, kun toisaalta koko suomalaista yhteiskuntaa ja sen tulevaisuutta rakennetaan osaamisen pohjalle.

Yliopistojen rehtorien neuvosto on ollut keskeinen edunvalvoja, kun yliopistojen asioita ja rahoitusta on käsitelty niin opetusministeriössä kuin eduskunnassa. Lausuntoja on väsähtetty, kun niitä on pyydetty, joskus pyytämättäkin. Uuden yliopistolain läpimeno eduskunnassa perustui vahvasti rehtorien neuvoston johdonmukaiseen linjaukseen; tilivirastoyliopistot ovat tulleet tiensä päähän. Monissa yliopistoissa jopa 40–50 % rahoituksesta on tullut muualta kuin opetusministeriöstä. Rahoituksen monikanavaisuus, lisääntyvä kilpailu ja yritys yhteistyö sekä kansainväliset trendit edellyttivät myös muutosta. Tilivirastomaailma edusti mennyttä maailmaa.

Mutta mikä sitten muuttuu, kun rehtorien neuvosto lakkaa olemasta ja sen korvaa uusi yhdistys Suomen yliopistot – Finlands universitet eli Universities Finland, lyhyesti Unifi. Yhdistys on perustettu toukokuussa 2009, ja Unifiin ovat liittymässä maamme kaikki yliopistot, jotka ovat olleet myös rehtorien neuvostossa edustettuina. Unifi pitää ensimmäisen vuosikokouksensa 3. joulukuuta, minkä jälkeen Unifi jatkaa neuvoston työtä yliopistojen yhteistyö- ja edunvalvontaorganisaationa. Yhdistys rekisteröidään

heti kun se tulee mahdolliseksi eli yliopistojen muututtua oikeushenkilöiksi vuoden 2010 alussa.

Rehtorien neuvostossa päätöksenteko on ollut kollektiivista. Lausunnot ja kannanotot on sorvattu siten, että ne ovat tyydyttäneet kaikkia osapuolia. Ellei näin aina ole ollut, vähemmistöön jääneet ovat lojaalisti yhtyneet enemmistön kannanottoihin. Sopiikin kysyä, säilyykö päätöksenteko yhtä auvoisena kuin tähän asti kilpailun kiristyessä yliopistojen välillä. Unifissa hallitus korvaa rehtorien neuvoston työvaliokunnan, jolla on ollut asioiden valmistelussa vahva rooli, unohtamatta rehtorien neuvoston sihteeristöä. Hallituksessa voi olla edustettuna rehtorien ohella myös muuta yliopiston johtoa, mahdollisesti myös hallitusten puheenjohtajia.

Unifi toimii jatkossakin yliopistojen äänitorvena, puolestapuhujana ja edunvalvojana. Uskon, että sen asiantuntijuutta käytetään entistä useammin hyväksi kansallisessa päätöksenteossa. Edunvalvonta ei kuitenkaan ole uuden yhdistyksen ainoa tehtävä, vaan se tulee edistämään yliopistojemme kansainvälistymistä. Kun yliopistoihimme otetaan kansallisella tasolla kontakteja, luonteva toimija on Unifi, jonka jäseninä yliopistomme ovat. Unifin kautta olemme edustettuna myös kansainvälisissä yliopistojärjestöissä ja tiedefoorumeilla.

Unifilla tulee olemaan myös keskeinen rooli kansallisessa korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa. Rehtorien neuvoston jäsen istuu jo nyt Tutkimus- ja innovaationeuvostossa, joka linjaa suomalaista tiede- ja innovaatiopolitiikkaa. Unifilla on mahdollisuus ja sen tulisi nousta keskeiseksi tiedepoliittiseksi vaikuttajaksi Suomessa. Tähän rehtorien neuvosto ei neuvostona ole aina kyennyt, osittain syynä on ollut sen epävirallinen asema. Mutta yliopistot ovat tulleet kuulluiksi muilla tavoin. Ovathan esimerkiksi Suomen Akatemian toimikuntien puheenjohtajuudet valtaosin yliopistojen miehittämiä. Samoin yliopistoväki käyttää päätäntävaltaa esimerkiksi keskeisissä tiedesäätiöissä, Tekesissä, SHOKeissa ja maakunnallisissa yhteistyöryhmissä.

Voiko sitten Unifin tuleva merkitys kasvaa lähivuosina? Asema on aina ansaittava. Kyl-

lä Unifia kuullaan ja sen asiantuntijuutta halutaan, kun sen itse osoittaa toiminnallaan ja kannanotoillaan, että sillä on sanottavaa. Erityisesti toivon, että Unifin rooli korostuu tiedepolitiikan yhtenä keskeisistä suunnannäyttäjistä. Rehtorien neuvosto on keskittynyt ehkä enemmän koulutuskysymyksiin ja yliopistojen välisiin verkostoihin sekä kansainvälisiin tehtäviin. Laajalaiset tiedepoliittiset kannanotot ovat jääneet vähemmälle. On jopa syntynyt vaikutelma, että rehtorien neuvosto ja osittain opetusministeriökin ovat olleet syrjässä, kun maamme innovaatiopolitiikkaa on luotu uuteen uskoon. Toisaalta tämä voi johtua siitä, että yliopistojen asemaa keskeisinä toimijoina on pidetty itsestään selvänä.

Unifin toiminta hakee vasta omaa uomaansa. Unifin hallituksella tulee olemaan alusta asti kiperiä haasteita edessään. Keskeisin niistä on yliopistojen rahoitus. Kun maamme tulevaisuus perustuu osaamiseen ja yrittämiseen, ei yliopistoja voi jättää oman onnensa nojaan. Panostuksia tarvitaan, vaikka aika on huono taloudellisesti.

Yliopistojen puolestaan tulee jatkaa uudistustyötään, profiloitua, verkottua, kehittää tutkijakoulutusta ja tutkijanuria sekä kansainvälistyä. Tavoitteissa ei päästä eteenpäin ilman uhrauksia. Resursseja voidaan vapauttaa uudelleen suunnauksella. Unifilla on keskeinen tehtävä tuoda keskusteluun uusia avauksia maamme tiede- ja korkeakoulupolitiikassa. Yliopistojen välinen kilpailu voidaan pitää hallinnassa osittain Unifin avulla – yhteisen edun tulee ajaa yhden tai harvojen yliopistojen edun edelle.

Yliopistojen autonomia edellyttää myös uutta ajattelutapaa suhteessa opetusministeriöön. Yliopistot voivat Unifin kautta saavuttaa uuden aseman – kumppanuuden valtiovallan kanssa siitä erillisenä, mutta pääosin valtiovallan rahoittamina laitoksina. Kun päämäärä on yhteinen, vastakkainasettelu käy harvinaisemmaksi. Telemällä tulevaisuutta yhdessä voi olla mottomme.

Kirjoittaja on ollut Kuopion yliopiston rehtori 2001–09 ja Suomen yliopistojen rehtorien neuvoston puheenjohtaja 2009.